

W ostatnich dekadach, po zwrocie przestrzennym w humanistyce, popularnym kontekstem badań literatury oraz kultury dziecięcej i młodzieżowej są szeroko rozumiane kategorie miejsca i przestrzeni. Tekstowe, graficzne oraz audiowizualne reprezentacje miast, państw, krain czy konkretnych elementów krajobrazu, np. budynków lub pomników, pojawiają się w książkach, filmach, serialach i grach wideo, a rozpatrywane są z punktu widzenia m.in. geopoetyki, *place studies*, studiów miejskich, światotwórstwa. Można w tym kontekście wskazać takie prace jak *Youth Culture and Private Space* Siân Lincoln (2012) i *Człowiek w przestrzeniach szkoły. Studium antropologiczne* Macieja Wróblewskiego (2014), a także tomy zbiorowe: *Knowing Their Place? Identity and Space in Children's Literature* (red. Terri Doughty, Dawn Thompson, 2011), *Geografia krain zmyślonych. Wokół kategorii miejsca i przestrzeni w literaturze dziecięcej, młodzieżowej i fantastycznej* (red. Weronika Kostecka, Maciej Skowera, 2016), *Space and Place in Children's Literature, 1789 to the Present* (red. Maria Sachiko Cecire, Hannah Field, Kavita Mudan Finn, Malini Roy, 2015) oraz *Maps and Mapping in Children's Literature: Landscapes, Seascapes and Cityscapes* (red. Nina Goga, Bettina Kümmerling-Meibauer, 2017). W tych badaniach istotne są analizy skupiające się na tematyce miasta i miejskości – w ich wymiarze tak fikcyjnym, jak realnym. Nie dziwi to w świetle predylekcji wielu twórców oraz twórczyń do osadzania akcji utworów w przestrzeni miast rzeczywistych – np. Londynu, Nowego Jorku, Berlina czy Poznania. Redaktorki ostatniej z przywołanych wyżej monografii, Goga i Kümmerling-Meibauer, zwracają uwagę, że dużą rolę w tekstach kultury dla dzieci i młodzieży odgrywają opisy wędrówek bohaterów i bohaterki po rozmaitych metropoliach, pozwalające publiczności odbiorczej na (re)konstruowanie mentalnych wizerunków konkretnych miejskich pejzaży [*cityscapes*]. Osobnym zagadnieniem jest empiryczne doświadczanie przez dzieci i młodzież przestrzeni miejskiej – np. poprzez użytkowanie placów zabaw, parków, ogrodów zoologicznych itd.

W zagranicznych opracowaniach zbadano m.in. związek życia artystycznego w Paryżu z rozwojem kultury dziecięcej (*Children's Culture and the Avant-Garde: Painting in Paris, 1890–1915* pióra Marilynn Strasser Olson, 2013)

i reprezentacje Nowego Jorku w literaturze dla młodych czytelników i czytelniczek (*Children's Literature and New York City* pod redakcją Pádraica Whyte'a i Keitha O'Sullivan, 2014). Na gruncie polskim natomiast własnej monografii w tym kontekście doczekał się już Kraków (*Kraków mityczny. Motywy, wątki, obrazy w utworach dla dzieci i młodzieży* pod redakcją Alicji Baluch, Małgorzaty Chrobak i Michała Rogoża, 2009). Wiele artykułów w czasopismach i rozdziałach w tomach zbiorowych poświęcono też Toruniowi (tu m.in. teksty Violetty Wróblewskiej) oraz Poznaniowi (choćby w odniesieniu do *Jeżycjady* Małgorzaty Musierowicz). Niniejszy numer czasopisma *Dzieciństwo. Literatura i Kultura* dotyczy zaś Warszawy w kulturze dziecięcej i młodzieżowej oraz dzieciństwa i młodości w Warszawie. Z jednej strony, co ukazują artykuły z działu „Studia”¹, stolica Polski pozostaje ważnym i trwałym elementem zarówno rodzimej historii, jak i narodowej świadomości, ale też zbiorowych i jednostkowych biografii, a z drugiej – teksty kultury zawierające „warszawskie” wątki są zapisami przeobrażeń poszczególnych motywów, przy czym jednocześnie odzwierciedlają rozwój i transformację wyobrażeń na temat stołecznego grodu w dziełach realistycznych oraz fantastycznych.

Poświęcony tematowi numeru dział „Studia” rozpoczyna się od artykułu Łukasza Bukowieckiego, w którym autor szczegółowo omówił rozmaite aspekty antologii *Legendy warszawskie* w wyborze Anny Marty Zdanowskiej, pod redakcją Julii Odnous, z ilustracjami i w opracowaniu graficznym Wojciecha Pawlińskiego (wydanej w 2016 roku). Badacz usytuował to przedsięwzięcie na tle różnych paradygmatów badań nad miejscem i przestrzenią, jak również w kontekście atlasów oraz innych kompendiów wiedzy na temat realnej oraz wyobrażonej geografii. Kolejne dwa artykuły są przekrojowe. Maciej Skowera rozpatrzył reprezentacje polskiej stolicy na ilustracjach w książkach dziecięcych i młodzieżowych, od zbiorów legend warszawskich po picture-booki; autor poszukiwał tzw. miejsc mocnych, szczególnie często ukazywanych przez artystów oraz artystki, i doszedł do wniosku, że graficzne wizualne archiwum. Podobny cel przyświecał Marcie Niewieczerał, która omówiła obrazy Warszawy w wybranych tekstach rodzimej dziecięcej i młodzieżowej literatury fantastycznej, od utworów Zuzanny Rabskiej z pierwszej połowy XX wieku po współczesne powieści Marcina Szczygielskiego, i zauważyła

¹ Zebrane w tym dziale artykuły powstały na podstawie referatów wygłoszonych podczas XXIX Sesji Varsavianistycznej *Warszawa w kulturze dla dzieci i młodzieży*, sfinansowanych ze środków Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego.

stałą obecność tradycyjnych, lecz zreinterpretowanych motywów w stołecznym książkowym imaginariu. Twórczości poruszającej kwestię II wojny światowej, a konkretnie Zagłady Żydów, dotyczą natomiast dwa następne, powiązane ze sobą tematycznie artykuły. Krzysztof Rybak skupił się na wizerunkach warszawskiego getta w najnowszej polskiej literaturze dziecięcej i na towarzyszących tekstom ilustracjach, zwłaszcza mapach, a Agnieszka Witkowska-Krych – na prozatorskich portretach Janusza Korczaka oraz obrazach Domu Sierot, prowadzonego przez Starego Doktora w dzielnicy zamkniętej. Przedmiotem rozważań Igora Piotrowskiego stały się zaś powstałe w okresie „małej stabilizacji” powieści dla dzieci i młodzieży, a kontekstowo również ówczesne i późniejsze filmy, seriale oraz fotografie ukazujące dorastających bohaterów na terytorium warszawskiego „Dzikiego Zachodu”, czyli (stabuizowanego w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej) obszaru ruder i ruin pomiędzy Śródmieściem, Muranowem i Wolą. Wreszcie, Grzegorz Leszczyński w artykule zamykającym dział „Studia” poddał refleksji dziecięce prace literackie nagrodzone w czterech pierwszych edycjach konkursu varsavianistycznego, organizowanego przez Muzeum Warszawy od 2016 roku; autor zwrócił uwagę m.in. na (wynikającą być może z próby sprostania „dojrzałym” standardom) skłonność młodych twórców i twórczyń do osadzania akcji tekstów w takich stołecznych miejscach i przestrzeniach, które w powszechnym odbiorze kojarzą się raczej z dorosłym, a nie – dziecięcym doświadczeniem miasta.

W dziale „Varia” znalazły się trzy teksty. Natalia Morawska, uwzględniając perspektywę biblioterapeutyczną i arteterapeutyczną, przeanalizowała powieść *Jak ziarnka piasku* Joanny Jagiełło (2018). W przekrojowym artykule Malwina Niewielska przedstawiła zaś genezę młodzieżowej literatury LGBT oraz prześledziła porównawczo jej rozwój w Stanach Zjednoczonych (od końca lat 60. XX wieku) i w Polsce (po 1989 roku). Dariusz Piechota zaproponował natomiast rozważania nad serialem *Stranger Things* braci Matta i Rossa Dufferów (2016–), który, zdaniem autora, poprzez liczne aluzje i odwołania do lat 80. ubiegłego stulecia wpisuje się w obecne we współczesnej kulturze popularnej zjawisko retromanii. Ponadto numer zawiera trzy artykuły recenzyjne, nawiązujące tematycznie do rozważań podejmowanych w dziale „Studia”. Katarzyna Jerzak napisała o monografii *Dzieciństwo w labiryncie getta. Recepcja mitu labiryntu w polskiej literaturze dziecięcej o Zagładzie* Krzysztofa Rybaka (2019). Przedmiotem refleksji Agnieszki Trześniewskiej-Nowak była książka *Mniej strachu. Ostatnie chwile z Januszem Korczakiem* Agnieszki Witkowskiej-Krych (2019). Aleksandra Zalewska-Królak omówiła z kolei pracę zbiorową *Nasz Dom 1919–2019. Pedagogiki społeczne, miasto*

i dzieciństwo w praktyce Naszego Domu pod redakcją Marcina Gołęba i Zuzanny Sękowskiej (2019).

Wszystkim Autorkom i Autorom składamy podziękowania za współtworzenie piątego już numeru czasopisma. Jesteśmy wdzięczni również Ewelinie Rąbkowskiej, kierownicze Muzeum Książki Dziecięcej (działu specjalnego i czytelnicy naukowej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – Biblioteki Głównej Województwa Mazowieckiego) za pomoc w redakcji tego wydania *Dzieciństwa. Literatury i Kultury*. Serdecznie zapraszamy do lektury!